

Téma: Výtvarný projev dětí s kombinovaným postižením

Problém: Vliv výtvarné činnosti na děti s kombinovaným postižením.

Otázka: Jak ovlivňuje výtvarná činnost dítě s kombinovaným postižením?

Úvod

Výzkum se zabývá dětmi s kombinovaným postižením, jejich možnostmi výtvarného projevu, ale především vlivem výtvarných činností na celkový stav dítěte s kombinovaným postižením. Ve výzkumu se zaměříme na práci s konkrétními dětmi, s jednou třídou dětí s kombinovaným postižením, s nimiž budeme v rámci několika sezení tvořit. Pro každé sezení bude vybrána jiná činnost s ohledem na stav a možnosti těchto dětí. S jejich možnostmi a schopnostmi se seznámím v průběhu návštěv třídy ještě před zahájením vlastní práce s dětmi. Toto téma je zajímavé především z toho důvodu, že vliv výtvarného projevu na celkový stav dětí s těžkým či kombinovaným postižením je stále značně podceňován, a neobjevuje se příliš často ani v rámci výuky těchto dětí, a proto v něm chceme poukázat na vliv výtvarné činnosti na konkrétní jedince, představit, zda jim tato činnost v něčem pomohla a jak na ně působila, ale především ukázat, že tvoření má obecně velmi pozitivní vliv na fyzický, ale i psychický stav člověka.

Cíl výzkumu.

Cílem výzkumu je v rámci vybraných aktivit zjistit, jak působí výtvarné aktivity na jednotlivce. Zda u nich dochází ke zlepšení po fyzické stránce, tedy např. uvolnění končetin, snížení svalového tonu, ale také po psychické stránce a to zda jsou na žácích pozorovatelné nějaké změny v chování, v reakcích na vyučující popř. na spolužáky. Sledovat budeme také vztah žáka k dané činnosti, zda se mu tento způsob tvoření líbil, nebo naopak ne. Jednotlivé tvoření bude probíhat za přítomnosti a asistence vedoucí těchto činností, sledování tak bude probíhat za přímé účasti pozorovatele.

Výzkumná otázka a podotázky.

Výzkumná otázka: Jaký vliv má výtvarná činnost na žáky s kombinovaným postižením?

Podotázky: Jak výtvarná činnost ovlivnila fyzický stav dítěte?

Jak výtvarná činnost ovlivnila náladu dítěte?

Jak výtvarná činnost ovlivnila chování dítěte vůči vyučujícímu?

Jak výtvarná činnost ovlivnila chování nebo reagování na ostatní spolužáky?

Kvalitativní typ výzkumu

Pro svou práci jsem zvolila výzkum kvalitativní. Jednak se domnívám, že vzhledem ke zvolenému tématu je tento typ výzkumu vhodnější, než by byl výzkum kvantitativní, ale také je mě osobně bližší.

Co se mě týče, raději pracuji s lidmi osobně, než prostřednictvím nejrůznějších dotazníků a podobných záležitostí. A také se spíše zajímám o člověka jako celek, o celou jeho osobnost. Zajímám se o to, jaký je, proč takový je, ale i o to, co pro něj já eventuálně mohu udělat, co by pro něj bylo přínosné, nebo co by naopak nebylo vhodné. Z tohoto důvodu jsem zvolila výzkum kvalitativní, který se zabývá sice menším množstvím lidí, zato však se jim během výzkumné činnosti mohu věnovat, pracovat s nimi, pozorovat, co na ně jak působí a podle toho si eventuálně upravit další činnosti zvolené pro tyto osoby. Navíc jsem kvalitativní výzkum prováděla již ve své bakalářské práci a tento přístup k lidem a způsob práce mi byl velmi blízký a přímá práce s žáky se mi líbila a bavila mě.

Nástroj sběru dat. Výzkumný vzorek.

Předpokládanou metodou sběru dat bude participační pozorování. Vzhledem k tomu, že výzkum bude probíhat formou výtvarné činnosti žáků, které budu přítomna a na které se budu aktivně podílet nejen přípravou jednotlivých činností, ale také přímou podporou a pomocí žákům při jejich tvoření je volba metody jasná. Zároveň budu pozorovat reakce žáků, to, jak na ně zvolené techniky působí. Zároveň si budu o těchto poznacích pořizovat poznámky, které pak využiji při zpracování výstupu ze svého výzkumu. Ve svém výzkumu budu vycházet z fyzických i mentálních možností zvolených žáků a také z toho, jaké výtvarné aktivity dosud dělali. Podle těchto zjištění pak vyberu vlastní výtvarné techniky, které budou dle mého názoru vhodné a zajímavé pro zvolenou skupinu žáků.

K výzkumu se chystám kontaktovat základní školu speciální, jejíž součástí je třída žáků s kombinovaným postižením. Vzhledem k tomu, že v těchto třídách je snížený počet žáků, obvykle kolem 6, je předpokládaným počtem výzkumného vzorku tedy cca 6 žáků.

Předpokládaný vstup do konkrétní třídy plánuji několik týdnů před zahájením vlastního výzkumu tak, abych nejen zjistila, jakými technikami žáci pracují ve výtvarné výchově, ale především také proto, aby si na mě zvykli a já s nimi mohla bez problémů

pracovat. Dřívější vstup do třídy by byl tedy z tohoto hlediska nevhodný, neboť žáci by si mě nepamatovali a také především proto, že poznámky neznamení tolik jako osobní zkušenost a za tu dobu by veškeré pocity vyprchaly a já bych se s prostředím a především se žáky musela nově seznamovat, což by opětovně narušilo dlouhodobě jejich denní režim. Navíc z vlastní zkušenosti vím, že pokud první poznatky o dětech přímo předchází vlastní činnosti, jsem schopna se lépe vcítit do jejich požadavků, potřeba a možností a lépe tak upravit a přichystat plánované aktivity.

Nástroj sběru dat – pozorovací arch (návrh)

Žák	Míra samostatnosti při práci	Jak se žákovi práce líbí	Jaké pomůcky žák používá	Míra využití pomůcek	Jaké by byly další modifikace činnosti vhodné pro konkrétního žáka
Žák 1	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	
Žák 2	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	
Žák 3	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	
Žák 4	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	
Žák 5	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	
Žák 6	1 2 3 4 5	1 2 3 4 5		1 2 3 4 5	

Hodnota 1 = nejméně; Hodnota 5 = nejvíce

Libost či nelibost žáků vzhledem k práci lidí bude hodnocena dle jejich bezprostředních reakcí na vlastní tvorbu, jejich zaujetí a touhy činnost dělat a dokončit.

Praktické a etické problémy ve výzkumu

Hlavním praktickým problémem při realizaci výzkumu budou vlastní činnosti, které budu s dětmi realizovat. Problém vidím v tom, že bude obtížné vybrat takovou činnost a následně takové prostředky, aby mohli všichni žáci tuto činnost absolvovat. Bude tedy třeba řádně se předem připravit a seznámit se s možnostmi jednotlivých žáků a podle toho pak zvolit takový druh činnosti, kterou budou moci všichni žáci ať už s větší či menší mírou

samostatnosti absolvovat. Domnívám se, že etické problémy nebudu muset řešit, neboť nevidím nic, v čem by měl být v tomto směru problém.

Seznámení s prostředím školy, rozhovor s ředitelkou a zástupkyní

Škola stojí na sídlišti, ovšem dál od hlavní cesty a dalo by se říci v relativně klidném prostředí. Je to pěkná, opravená budova, ve které sídlí jak ZŠ praktická, tak i ZŠ speciální.

ZŠ speciální je umístěna v přízemí do samostatných buněk, rozdělených podle zaměření na buňku, kde jsou děti vzdělávající se dle RVP ZŠS díl 1, v další části jsou třídy pro děti s poruchou autistického spektra, v další jsou žáci s kombinovaným postižením. Samostatnou část také tvoří družina, kterou žáci navštěvují.

Co se týče vlastního vstupu do prostředí konkrétní třídy a seznámení s žáky, se kterými budu pracovat, jak jsem již v textu zmínila dříve, plánuji tento vstup tak, aby na něj výzkum přímo navazoval a žáci na mě byli již trochu zvyklí. Z toho důvodu zatím probíhalo jednání v teoretické rovině a to jako rozhovor s vedením školy.

Rozhovor probíhal v době praxe, nebylo tedy na něj příliš času. Navíc právě probíhá příprava na besídku pro rodiče a přípravy na závěrečné zkoušky absolventů oboru pomocné práce kuchařské, které zde v letošním roce probíhají poprvé, a tak je vedení školy včetně pedagogů momentálně značně vytížené. Rozhovor probíhal spíše formou nezávazného povídání bez předem připravených otázek, které nebyly potřeba. Rozhovoru se tedy účastnila ředitelka školy i zástupkyně. I přes časté telefonáty a nutnost průběžně odcházet a řešit důležité činnosti byly obě velmi vstřícné a milé.

Bylo mi sděleno, že v realizaci výzkumu k mé diplomové práci v příštím roce nevidí žádný vážnější problém. Jediný problém by mohl nastat v případě, že by se někteří žáci mohli odstěhovat. U některých žáků také čas od času probíhají dlouhodobější hospitalizace v nemocnici. Zatím však prý nemají žádné informace tohoto charakteru. V případě, že by z nějakého důvodu nebylo možné výzkum na této škole udělat, byla bych samozřejmě nucena najít jinou školu, kde jsou vzděláváni žáci s kombinovaným postižením.

V současné době je na škole jedna třída pro žáky s kombinovaným postižením. Tuto třídu navštěvují žáci s kombinací postižení mentálního a tělesného, dva žáci jsou nevidomí. Do výuky mají zařazeny techniky rozvoje hrubé i jemné motoriky, popř. grafomotoriky

s využitím nejrůznějších pomůcek, se kterými se seznámím až před zahájením výzkumu, kdy se budu se třídou blíže seznamovat.

Ředitelka i zástupkyně pouze projevily mírné obavy s ohledem na schopnosti a možnosti těchto žáků. Bude tedy třeba důkladně pozorovat jejich motorické schopnosti a na základě tohoto pozorování zvolit techniky, které budou schopni buď samostatně, nebo s menší či větší mírou dopomoci realizovat a to pokud možno všichni.

Prostředí školy je velmi příjemné, na chodbách i ve třídách je pěkná výzdoba, která je dílen nejen učitelek a vychovatelek, ale také žáků samotných. Třídy jsem viděla pouze některé, ovšem pro všechny je charakteristická právě výzdoba a také to, že každá třída je vybavena pomůckami pro žáky, a to s ohledem na jejich potřeby.

Celkově se mi na škole velmi líbí. Učitelé k žákům přistupují citlivě a individuálně, s ohledem na jejich osobní potřeby, prostředí je velmi pěkné a příjemné. Vzhledem k tomu, že i praxe zde byla velmi příjemná a přínosná se těším na další spolupráci ve formě výzkumu k mé diplomové práci.

Námět úpravy výzkumného návrhu na základě seznámení se s prostředím.

Můj výzkumný návrh není příliš konkrétní, tedy lépe řečeno nezahrnuje konkrétní činnosti právě proto, že počítá s nutností individuálních potřeb a možností žáků, které ovšem budu moci vyzorovat až před začátkem výzkumu, kdy s žáky strávím nějakou dobu. Co je pro mě ale důležitou novou informací, a s čím budu muset nově počítat je to, že ve třídě jsou také nevidomí žáci. Činnosti tedy budu muset volit s ohledem na to, aby je mohli vykonávat a mohli z nich mít stejný prožitek, jako žáci vidící. Počítám tedy, že zahrnu činnosti s různými modelovacími hmotami, popřípadě hustými barvami, které zanechávají vyvýšenou stopu a lze tedy výsledek „prohlédnout“ i hmatem.

Na základě zjištění také zvážím, zda nebude vhodnější volit činnosti individuálně pro každého žáka zvlášť. Mám však obavy, jak by dopadla realizace, s ohledem na to, že lze předpokládat, že každý z nich bude potřebovat alespoň v malé míře mou pomoc a dělit pozornost mezi nejrůznější naráz probíhající aktivity by mohlo mít negativní dopad na samotné pozorování.

Seznam literatury

- KÁBELE, F.**, a kol. *Somatopedie*. Praha: Karolinum, 1993. ISBN 80-7066-533-5.
- LUDÍKOVÁ L.** *Kombinované vady*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. ISBN 80-244-1154-7
- PIPEKOVÁ, J. ed.** *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-7315-120-0.
- ROESELVÁ, V.** *Techniky ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1996. ISBN 80-902267-1-X
- ŠICKOVÁ-FABRICI, J.** *Základy arteterapie*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-616-0.
- UŽDIL, J.** *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. ISBN 14-245-78.
- VÍTKOVÁ, M.** *Integrativní speciální pedagogika*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-071-9.
- VÍTKOVÁ, M.** *Somatopedické aspekty*. Brno: Paido, 1999. ISBN 80-85931-69-9.
- Art Therapy Program for Children and Adults with Visual Impairments. *Art Beyond Sight* [online]. Dostupné z: <http://www.artbeyondsight.org/handbook/az-art-therapy-program.shtml#arttherapychildren>
- RUBIN, J.A.** *Child Art Therapy*. New York: John Wiley & Sons Inc., 2005. ISBN: 9780471679912

Projekt je velmi pěkně formulovaný, pozor ale na limity měření vlivu něčeho na něco, obzvlášť v pedagogických vědách a v kvalitativním výzkumu – nikdy si nemůžete být jista, že zjištěný efekt je opravdu efektem výtvarných činností, a ne něčeho jiného (třeba vaší pravidelné přítomnosti a uklidňujícího hlasu při práci, nebo pravidelného ocenění rodičů, když dítě přinese vytvořené dílo domů...). Nabízíte jako pozorovací nástroj kvantitativní instrument, to by v zásadě nevadilo, ale určitě počítáte i s kvalitativními záznamy (terénní poznámky, nestrukturované pozorování atd.), to byste mohla ve výzkumu zdůraznit.